

УВОД

Икономиката, представляваща съвкупност от всички дейности на обществото, свързани с производството и потреблението е изключително сложно явление. В исторически план икономическите науки са относително по-млади в сравнение например с природните. Степента на абстракция и прилагане на математически методи при тях е в доста начален етап (за разлика например от физическите науки). Същевременно през последните десетилетия в икономическата наука е извършен качествен скок – прецизното дефиниране на основните понятия и използването на разнообразни математически средства за моделиране. Съчетани с изключителните възможности на компютърите позволяват качествено и количествено изследване на сложни икономически явления, представляващи огромен интерес за обществото.

Макроикономиката изучава националната икономика като едно цяло, служейки си с обобщени (агрегирани) величини. В този смисъл тя се противопоставя на микроикономиката, анализираща поведението на отделния потребител или производител. Въпреки различния обект на изследване, основните микроикономически модели позволяват да се правят заключения за глобалното поведение на “участниците” в икономическите процеси. (Аналогична ситуация представя връзката между хаотичното механично движение на молекулите на газ и обобщени характеристики като температура и налягане на газа. За съжаление проблемите с агрегиране на икономическите характеристики са далече от задоволително решение).

От друга страна тенденциите към глобализация на съвременния свят определят на макроикономиката междинна позиция – между микроикономиката от една страна и изследванията, посветени на “света като едно цяло” (взаимодействие на отворени икономики, международна търговия, финанси и др.)

Настоящият курс е по същество на нивото на средно ниво (т.е. между уводните и тези за напреднали), въпреки че съдържа детайли, при които се използва повече математика от обичайното. Голяма част от предвидените към него упражнения са посветени на усвояването на

основните понятия в макроикономиката, връзките между тях, както и на технологията на измерване на основните макроикономически величини.

Всеки опит за очертаване на предмета на макроикономиката се натъква на очевидната трудност да се използват понятия, които не са ясно определени. Въпреки това една предварителна идея за основните теми е полезна най-малкото за да се види актуалността и значението на подобни изследвания.

Най-общо казано в икономиката се използват т. нар. **производствени фактори (човешки труд, капитал, земя, енергия, суровини и др.)** за създаване на **стоки и услуги** (които се обединяват в понятието **блага**). **Капиталът**, състоящ се от всички средства за производство е твърде обемно понятие, защото освен **физическия капитал** (земя, сгради, магазини, инсталации, транспорт, които практически остават и след производствения процес), включва и **човешкият капитал** (професионални знания и умения на работниците, тяхното ниво на компетентност и здраве). Последната съставка на капитала е тясно свързана с работната сила и не може да се отдели от нея.

Производствените блага са твърде разнообразни и дори ако се ограничат само с тези, които имат физическа форма, не бихме могли да измерваме количеството им с помощта на познатите ни физически мерки за дължина, тегло, обем и т. н. Затова е естествено да се посочи единица мярка, позволяваща да се преодолее това затруднение. За целта е избрана (или по-точно изобретена) специална стока – **парите**. (Разбира, се тяхната роля не се изчерпва само с ролята на универсален измерител в икономиката; интересна е историята им от конкретна физическа форма до съвременните електронни пари, но всичко това не е предмет на този курс.) Самият процес на измерване и съпоставяне на определено количество от някоя стока на съответно количество пари (т.е. **цена** на стоката) се осъществява главно чрез т.нар. **пазарен механизъм**. В зависимост от търгуваните стоки, пазарите са различни, но в макроикономиката пазарите за отделните стоки (напр. за желязо или за медицински услуги) се обединяват в **стоков пазар**. Съществуват

няколко типа **основни пазари** (виж гл.1). Независимо от всички възможни разлики, начинът за определяне на цената при **пазарната икономика** е един и същ: стоката се **предлага** на евентуалните **потребители** и в зависимост от качеството ѝ, както и от момента и мястото на предлагане, те решават дали да я **купят** т.е. да я заменят за определено количество пари (като по този начин **производителите са реализирали** стоката на пазара). Ако такова желание липсва (напълно или в известна степен), казваме че **липсва търсене** на съответната стока (или че предлагането преобладава над търсенето). Самото предлагане на стоката се извършва по-често от посредници между производителите и потребителите, т.е. от **търговците**. Разбира се това подразделяне на хората на категории е условно, защото всеки е в някаква степен производител и потребител, поне в рамките на горната (оптимистична) схема. Едни от най-съществените явления, характеризиращи състоянието на икономиката и представляващи постоянна цел на изследователите са **безработицата** (когато част от предлагащите труда си на **трудовия пазар** не получават търсената или каквато и да е работа), **инфлацията** (повишаването на цените в резултат на различни причини – липса на баланс между търсене и предлагане или просто промяна в очакванията или намеренията на масата от потребители), темпът на растеж на производството в рамките на цялата национална икономика (**темп на икономически растеж**).

Ясно е, че за да можем да обсъждаме подобни проблеми, трябва да разполагаме с начини за количествено измерване на набор от основни променливи, характеризиращи националната икономика като едно цяло. Освен това са необходими достатъчно количество наблюдения върху икономическите процеси (т.е. на статистически данни). С тяхна помощ се откриват връзки между основните икономически явления, които позволяват да се предвиждат резултатите от едни или други въздействия върху икономиката, с цел да се променят (подобрят) някои нейни параметри. (Такива са напр.:

а) промените в данъчната система и в държавните разходи, наричани **фискални мерки**;

б) промени в основния лихвен процент, както и операции с ценни книжа на Централната банка, наричани общо **монетарни мерки**;

в) законодателството и институционалната рамка.)

Планът на изложението не следва напълно логичното подреждане на макроикономическите знания. Най-напред се изучават статичните модели (гл.4) ,

при които се постулират някои функционални връзки между основни променливи, валидни във всеки един момент от времето. На тази основа се изучават резултатите от случайни (или целенасочени) промени в някои от величините, извършвани за пренебрежимо малко време. Изучаването на тези т.нар. **флуктуации** на основните променливи е известно като **сравнителен анализ (сравнителна статика)** и то не се занимава с въпроса за това как точно протича във времето преходът от едно състояние в друго. Едва след тази основна за всеки курс по макроикономика глава се обсъждат използваните функционални връзки (вж. гл.5).

Основните макроикономически величини са предмет на задълбочено изучаване и в резултат се обосновават връзките, споменати по-горе. Характерно за тази част от макроикономиката е, че разглежданите модели са динамични, но периодът от време е сравнително кратък, за да се запазят някои допълнителни предположения, позволяващи да се съсредоточи вниманието върху избраната величина. Обикновено в книгите по макроикономика този материал се означава като изучаване на основните макроикономически функции.

Съществува голямо количество макроикономически модели (в краен или безкраен хоризонт на времето), които ще разделим условно на две групи:

а) модели с екзогенно¹ предположени зависимости между променливите (гл.6) и посветени на изследване на поведението на променливите във времето;

б) модели, при които основните интересоващи ни величини се определят ендогенно от самия модел и отново основна цел е тяхната динамика. Характерно за тях е търсенето на оптимален резултат при условие, че наличните ресурси са ограничени.

Разбира се съществуват реалистични модели на икономиката на дадена страна или дори на регион, включващ няколко страни. При тях се използват стотици уравнения (алгебрични или диференчни), съдържащи стотици неизвестни (вж. напр. [ВКМ]). Очевидно е, че тази материя е извън рамките на курса. Някои общи съображения са представени в глава 3.

---

¹ Тези два термина се употребяват често в икономическата литература за означаване на величини, които са външни (екзогенни) за модела, т.е. параметри или вътрешни, основни променливи (ендогенни), чиито стойности се определят в резултат от намирането на решение на самия математически модел.

Историята на макроикономиката е сравнително кратка. В (РР) са посочени трудове, съдържащи елементи на макроикономически анализ. Напр. в книгата *Traicte d'Oeconomie politique*(1615г.) на А. Montchrestien се обсъждат интересите на държавата и на принципа, който я владее; следват Francois Quesnay и неговите ученици с техните *Tableaux Economiques*, Adam Smith, Karl Marx и т.н. Без да се спираме на тази твърде обширна тема, любопитно е да се отбележи, че понятието “политикономия”, широко използвано и днес в литературата на френски език, се е появило преди основните понятия на математическия анализ. Може би първият труд, в който се използва математика в икономически изследвания е *Grundlinien der politischen Arithmetik* на немския учен Joseph Lang, преподаващ в Русия, който е публикуван през 1811 г. в Харков и Курск.

Истинската история на макроикономиката започва с трудовете на Дж. М. Кейнс (J.M. Keynes) след голямата криза през 1929г. Идеите на Кейнс дават началото на ново направление в икономическата мисъл – кейнсианството и по-късно неокейнсианството. През втората половина на 20-ти век се оформят редица течения в макроикономиката и поради това класификацията и определянето на различните школи стават по-трудни. Въпреки това в употреба са навлезли термини като школа на монетаристите, школа на рационалните очаквания, неокласическа школа и т.н.